

CONSOLIDAREA SUPTULUI PĂRINȚILOR ÎN ÎMBINAREA ROLURILOR PROFESIONALE ȘI FAMILIALE¹

Inga SÎNCHEVICI-CHISTRUGA², doctor în sociologie,
INCE, Centrul de Cercetări Demografice, Republica Moldova

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2021.15-08>

Abstract. The article is based on four sociological studies (2 qualitative ones and 2 quantitative) elaborated by the Centre for Demographic Research of INCE in the 2018-2021 period, which have intended to analyse the peculiarities of jointing family life and the professional life of parents. Due to unstable conditions on the labor market, life has created a context in which it is increasingly difficult for parents to develop favorable strategies for successfully combining professional and family responsibilities. The results of the studies showed that the strategies applied by parents in resolving the conflict between family and professional responsibilities are at their disadvantage. Flexible work schedules (remote work, compressed work week, staggered hours, etc.) are a necessity for parents because they are compatible with family responsibilities, but in order to implement them, a series of obstacles are registered. In this context, a differentiated and efficient policy is required to provide the necessary types of assistance to each special group. At the level of authorities, it is necessary to encourage employees to implement policies to balance families and work, expand pre-school and quality pre-school services, etc.

Cuvinte-cheie: familie, copil, activitate profesională, echilibru dintre muncă și viața de familie.

Clasificarea JEL: J13, J19, J16.

Introducere. Participarea în câmpul muncii și la îngrijirea și educația copiilor sunt aspecte importante din viața indivizilor. Însă condițiile actuale instabile de pe piața muncii și de viață creează un context în care părinților le este din ce în ce mai greu să dezvolte strategii favorabile de îmbinare cu succes a responsabilităților profesionale și celor familiale.

Datorită implicării predominante a femeilor în sfera parentală, găsirea unui echilibru între muncă și familie este considerată mai mult o problemă ce vizează femeile. Astfel, femeile, îndeosebi cu copii de vârstă preșcolară, sunt o categorie specială, cea mai vulnerabilă pe piața muncii.

Până la declararea independenței, munca femeilor, implicit a mamelor, în țara noastră era practic obligatorie, totodată existau diverse practici informale și formale pentru a ajuta femeile să combine rolurile de angajată și de mamă (sistem de creșe, grădinițe, servicii medicale, tabere de vară puse la dispoziția părinților și copiilor). Cu toate acestea, menținerea unui echilibru între activitatea profesională și cea familială nu era ușoară. Actualmente, majoritatea mamelor continuă să lucreze pentru menținerea unui nivel de

¹ Articolul este elaborat în cadrul Programului de Stat (2020-2023) 20.80009.0807.21 "Migrația, schimbări demografice și politici de stabilizare a situației".

² © Chistruga-Sînchevici Inga, i_sinchevici@yahoo.com.

viață acceptabil pentru familie, dar persistă problema accesibilității și calității serviciilor de supraveghere și educare a copiilor. De asemenea, există așteptări ca femeile să se implice și să contribuie semnificativ atât în viața profesională, cât și în cea familială (Савинская, 2013).

Revista literaturii. În plan internațional se remarcă o multitudine de lucrări ce abordează diverse subiecte ce țin de reconcilierea vieții de familie și profesionale. Conflictul dintre activitatea profesională și familială și sursele acestora sunt examinate complex de către Ahmad A., Greenhaus J., Beutell N. Subiectul implementării programelor flexibile de muncă în scopul facilitării echilibrului dintre muncă și familie este analizat în lucrările cercetătorilor Redmond J., Valiulis M., Drew E., Lott Y., Anttila T., Tammelin M., Oinas T., Natti J.

Aspectele ce țin de reconcilierea vieții de familie și profesionale sunt analizate profund în literatura rusă de către cercetătorii Исупова О.Г., care accentuează necesitatea suportului din partea angajatorilor; Савинская О.Б., care analizează strategiile de îmbinare a activității profesionale și a maternității; Чернова Ж., Сеница А.Л., care abordează tema dificultăților cu care se confruntă mamele pe piața muncii; Рождественская Е.Ю., care analizează particularitățile ce țin de reconcilierea vieții de familie și profesionale pentru anumite categorii profesionale.

În Republica Moldova unele aspecte ce țin de participarea părinților în câmpul muncii, impedimentele cu care se confruntă în activitatea profesională au fost abordate de O. Gagauz, M. Buciuceanu-Vrabie, A. Oceretnîi.

Metodologie. Articolul se bazează pe o serie de studii cantitative și calitative în care s-au aplicat diferite măsuri.

1. Studiul cantitativ "Părinții între necesitatea de a munci și responsabilitățile familiale" (1047 de chestionare cu mame cu copii de vârstă preșcolară), desfășurat de Centrul de Cercetări Demografice al INCE în perioada februarie-martie 2019, în municipiul Chișinău. Scopul studiului a constat în analiza particularităților de reconciliere a vieții de familie și a vieții profesionale a mamelor cu copii de vârstă preșcolară, în evidențierea dificultăților cu care se confruntă la reintegrarea în câmpul muncii după aflarea în concediul de îngrijire a copilului și în determinarea factorilor ce contribuie la facilitarea procesului de echilibrare a vieții familiale și profesionale.

2. Studiul calitativ "Părinții între necesitatea de a munci și responsabilitățile familiale", efectuat în perioada august-octombrie 2018 de către Centrul de Cercetări Demografice al INCE, în cadrul căruia au fost realizate 20 de interviuri sociologice cu mame cu copii de vârstă preșcolară (până la 6 ani).

3. Studiul calitativ "Reconcilierea vieții de familie și profesionale din perspectiva angajatorilor", desfășurat în 2020 de către Centrul de Cercetări Demografice al INCE, în cadrul căruia au fost realizate 10 interviuri cu angajatori.

4. Studiul „Impactul pandemiei COVID-19 asupra familiilor cu copii”. Metoda de cercetare aplicată a fost ancheta sociologică pe bază de chestionar. Universul eşantionului/grupul-țintă l-au constituit familiile cu copii în vârstă sub 18 ani selectați din toate regiunile republicii. Volumul eşantionului a constituit 1119 familii. Scopul studiului a constat în evidențierea problemelor cu care s-au confruntat/se confruntă familiile în perioada pandemiei COVID-19, identificarea necesităților specifice ale acestora, stabilirea efectelor situației pandemice asupra bunăstării familiilor cu copii, precum și a măsurilor care ar putea atenua efectele negative ale pandemiei, pentru a sprijini acțiunile de răspuns ale politicii atât în timpul pandemiei, cât și după pandemie.

Rezultate și discuții. Prezența și numărul de copii de vârstă preșcolară influențează rata scăzută de participare economică a femeilor, care cel mai adesea optează pentru o pauză mai mare de îngrijire a copilului/lor. Datele prezentate în *Tabelul 1* demonstrează că apariția copiilor contribuie la o mai mare angajare a taților în câmpul muncii și, dimpotrivă, „îndepărtează” mamele de pe piața muncii. Astfel, rata de ocupare în rândul mamelor cu copii de vârstă preșcolară este mai redusă cu 20% decât în rândul celor care nu au copii de vârstă preșcolară.

Pe de o parte, refuzul unei femei de a continua să lucreze într-un loc de muncă plătit înseamnă o pierdere de bani, pe care ar fi putut-o câștiga dacă ar fi continuat să lucreze, iar pentru societate înseamnă pierderea unui angajat, pentru a cărui pregătire s-au cheltuit resurse considerabile (Синица, 2012). Pe de altă parte, includerea mamelor pe piața forței de muncă are efecte benefice asupra situației familiei, deoarece contribuie la suplinirea veniturilor și creșterea investițiilor în copii (calitatea alimentației, accesul la educație și serviciile educaționale, accesul la serviciile medicale de calitate). De asemenea, încadrarea femeii pe piața muncii oferă, pe de o parte, o garanție a independenței lor economice, iar pe de altă parte, o contribuție la dezvoltarea economică.

În absența unor soluții suficiente, femeile aleg să părăsească piața forței de muncă după apariția copilului, pentru o perioadă mai lungă de timp, decât să se confrunte cu condiții de lucru care nu le permit să-și echilibreze responsabilitățile profesionale și familiale. Aflarea în concediu de îngrijire a copilului o perioadă îndelungată le creează dificultăți mamelor la reîntoarcerea în câmpul muncii, în condițiile în care mediul profesional devine din ce în ce mai dinamic și mai competitiv, având nevoie ca să-și îmbunătățească calificările la întoarcere.

Tabelul 1. Rata de ocupare în anul 2020 (%)

	Total	Bărbați	Femei
Total	51,2	54,9	47,7
Persoane care nu au niciun copil de vârstă preșcolară	53,2	50,7	55,8
Persoane care au cel puțin un copil de vârstă preșcolară	47,8	63,3	35,8

Sursa: Conform datelor BNS.

În conformitate cu rezultatele interviurilor cu părinții și angajatorii, dificultățile în realizarea echilibrului dintre muncă și familie sunt atât de ordin obiectiv (programele de muncă flexibile, durata zilei de lucru, orele de începere și de încheiere a muncii, insuficienta reglementare legală a aspectelor ce țin de oferirea programelor flexibile și a muncii, concediul medical din cauza îmbolnăvirii copiilor, diviziunea muncii în cadrul familiei, serviciile educaționale și de îngrijire a copiilor, condițiile de infrastructură), cât și de ordin subiectiv (stereotipurile în conformitate cu care îngrijirea copiilor și sarcinile casnice sunt responsabilitatea fundamentală a femeii, opiniile și convingerile angajatorilor despre părinții care lucrează, potrivit cărora angajații cu copii mici sunt percepuți ca lucrători care vor lipsi adesea de la serviciu și vor cere condiții suplimentare, iar angajații ideali sunt lipsiți de sarcini familiale și alte angajamente în afara locului de muncă.

Schimbările de pe piața muncii sub influența introducerii unui număr de măsuri restrictive legate de prevenirea răspândirii Covid-19 au avut un impact contradictoriu asupra calității vieții profesionale a populației, ceea ce afectează posibilitățile de realizare a echilibrului dintre familie și muncă. Echilibrul dintre muncă și familie reprezintă un element esențial în viața fiecărui părinte, îndeosebi în situațiile de criză, precum e pandemia. Atunci când desfășoară o muncă intensă și au și cerințe familiale, indivizii sunt mai predispuși să piardă resurse, deoarece au nevoie să își folosească resursele personale (energie fizică, rezistență mentală, atenție și timp) pentru a face față cerințelor. Când resursele personale sunt epuizate, este mai puțin probabil să funcționeze bine atât în domeniul de activitate, cât și în obligațiile casnice, ceea ce duce la interferențe dintre muncă și familie (Associations Between Work-Family Balance, 2021).

Echilibrul dintre viața profesională și cea familială a părinților cu copii din Republica Moldova a fost afectat de la începutul pandemiei odată cu închiderea școlilor și grădinițelor și imposibilității de a accesa asistență din rețelele lor de sprijin (bunici, vecini, rude). Îngrijirea copiilor, supravegherea și învățarea copiilor a generat o suprasolicitare a părinților, în majoritatea familiilor devenind responsabilitatea femeii. Astfel, mamele din diferite categorii ale populației, în perioada pandemiei, lucrează mai mult decât până la pandemie, accentuând inegalitățile în divizarea responsabilităților de

îngrijire. Datele studiului „Impactul pandemiei COVID-19 asupra familiilor cu copii” relevă că numărul persoanelor care s-au confruntat cu dificultăți de combinare a activității profesionale și a activității de îngrijire a copiilor s-a dublat în perioada carantinei, comparativ cu perioada de până la declanșarea pandemiei – de la 27% până la 61,2%. Deși majoritatea restricțiilor au fost anulate și s-a reluat activitatea instituțiilor educaționale, această problemă continuă să predomine pentru 46,9%. Aceeași tendință s-a înregistrat și în ceea ce privește nevoia de ajutor pentru îngrijirea și supravegherea copiilor în timpul programului de lucru. De asemenea, în carantină s-a dublat numărul respondenților care consideră că în familie au apărut neînțelegeri din cauza îndeplinirii responsabilităților familiale, ceea ce denotă că solicitările pe plan profesional împiedică acordarea de timp suficient familiei. Deși în prezent ponderea celor care au susținut acest fapt s-a redus, ea continuă să fie în continuare mai mare decât până la pandemie, 24% comparativ cu 17,7%.

Studiile realizate au evidențiat că strategiile aplicate de părinți în rezolvarea conflictului dintre responsabilitățile familiale și cele profesionale nu sunt avantajoase pentru ei, printre ele enumerându-se:

- alegerea unui loc de muncă confortabil, în care programul de muncă să poată fi ajustat la cerințele familiale (graficul/locația îi permite să ducă/să ia copilul de la grădiniță, concediu de odihnă pe timp de vară, posibilitatea de a lua concediu medical etc.), uneori în defavoarea unui loc de muncă cu mai multe perspective de creștere profesională și nivel de salarizare mai înalt;
- aflarea o perioadă îndelungată în concediu de îngrijire a copilului;
- accesarea serviciilor educaționale de îngrijire private, îndeosebi serviciile de creșă, dar și angajarea bonelor/dădacelor, în condițiile în care frecvent costul acestora este semnificativ în comparație cu veniturile obținute;
- refuzul de a se afla în deplasări, de a pleca la stagii de instruire, schimb de experiență în afara țării, toate acestea având implicații asupra ascensiunii profesionale;
- optarea pentru nașterea celui de al doilea sau următorului copil la o vârstă mai înaintată, pentru a reuși să-și construiască capital educațional, profesional, experiență de muncă și independență.

În conformitate cu rezultatele studiilor calitative și cantitative, s-a evidențiat următoarea tendință – mamele care gestionează munca și viața de familie în mod eficient beneficiază de susținere complexă în familie sau au ales să lucreze cu jumătate de normă. Mamele care reconciliază precar munca și familia se confruntă cu dificultăți ce țin de inflexibilitatea locurilor de muncă și lipsa de suport din partea partenerilor. În acest caz sunt evidente conflictele dintre muncă și îngrijire, care au un impact asupra calității vieții indivizilor și relevă dificultățile în combinarea rolurilor duale. Mamele care gestionează extrem de dificil aceste două domenii au solicitări dure la locul de muncă. Astfel, cerințele de la locul de muncă afectează excesiv viața personală și de familie, împiedicând calitatea vieții indivizilor. *”Eu lucrez la o televiziune*

privată, unde bineînțeles că trebuie să lucrez doar opt ore, dar așa e specificul lucrului și de multe ori vin acasă după miezul nopții. Frecvent apar ședințe neprogramate, care durează foarte mult. Televiziunea cere să te dedici sută la sută. Copilul, nici nu observ când crește și se dezvoltă, mă simt vinovată față de el. De multe ori mă simt îngrozitor, deoarece copilul deja îmi reproșează că nu vin ca alte mame la serbări, festivități și că ar vrea ca eu să mă mândresc cu el". În asemenea situații respondenților le place munca și vor să lucreze, dar experimentează conflicte interne dintre activitatea profesională și îngrijirea copiilor. Asemenea situații contribuie la apariția stresului suplimentar în familie.

Tabelul 2. Situații cu care mamele se confruntă întotdeauna și deseori la locul de muncă (în %).

	Public	Privat	Altceva	Total
Necesitatea de a avea orar de muncă flexibil	41,9	50,4	39,4	46,1
Imposibilitatea de a merge în deplasări în interes de serviciu	21,6	30,7	36,3	26,9
Nemulțumirea angajatorului privind necesitatea de a lua buletin medical	30,6	30,2	35,8	30,8
Imposibilitatea de a modifica orele de muncă în caz de situații imprevizibile	30,6	30,2	35,8	30,8
Imposibilitatea de a vă lua concediu atunci când doriți	30	30,8	27,2	30,3
Necesitatea reținerii peste program	31	34,9	39,4	33,3
Procesul tehnologic la locul de muncă nu poate fi întrerupt	29,2	24,8	45,4	27,7

Sursa: Studiul "Părinții între necesitatea de a munci și responsabilitățile familiale", INCE, CCD, 2019.

Rezultatele studiului au evidențiat că femeile cu copii mici din municipiul Chișinău se confruntă cu reticența și imposibilitatea angajatorilor de a le oferi anumite condiții, care să le permită combinarea armonioasă a vieții de familie cu cea profesională. Companiile din Republica Moldova sunt încă reticente în ceea ce privește crearea programelor flexibile de muncă. Acest lucru este argumentat prin următorul fapt: 46,6% din mamele intervievate au menționat că se confruntă la locul de muncă cu necesitatea de a avea un orar de muncă flexibil (Tabelul 2). Flexibilitatea pe termen scurt și mediu este de așteptat să rezolve problemele bolilor episodice din copilărie ale copiilor. "Simt foarte mult necesitatea să am un program mai flexibil, ca să pot acorda mai multă atenție și timp îngrijirii copiilor. La locul de muncă la care mă aflu nu pot beneficia de așa lux sub nicio formă. Avem cerințe foarte stricte. Probabil, ar trebui să am alt serviciu."

Volumul mare de muncă, dar și insuficiența personalului din anumite domenii de activitate condiționează necesitatea reținerii peste program.

Astfel, o treime din respondente au recunoscut că au fost în asemenea situație. *"Sunt anumite perioade, specifice genului de activitate, datorită cărora programul de muncă durează până la 10-12 ore zilnic."* *"Rămân uneori peste program din cauza lipsei cadrelor și volumului mare de lucru."* Strâns legat de acest aspect este și problema continuării îndeplinirii unor responsabilități profesionale după încheierea programului de activitate, care, de asemenea, poate perturba echilibrul dintre muncă și familie. *"De multe ori intenționez să nu mai verific emailul atunci când ajung acasă – din moment ce văd unele mesaje încep să răspund –, să opresc telefonul și pur și simplu să petrec timpul cu familia, lăsând deoparte munca."*

Aproape aceeași pondere de respondenți (o treime) au evidențiat problema nemulțumirii angajatorului privind necesitatea de a lua buletin medical, imposibilitatea de a modifica orele de muncă în caz de situații imprevizibile și faptul că procesul tehnologic la locul de muncă nu poate fi întrerupt. Mai puțini sunt cei care au menționat că sunt în imposibilitatea de a merge în deplasări în interes de serviciu (26,9%).

Programele de muncă flexibile (lucrul la distanță, săptămâna de lucru comprimată, ore eșalonate etc.) sunt ceea ce de părinții au nevoie, deoarece acestea sunt compatibile cu responsabilitățile familiale. Însă în implementarea programelor flexibile de lucru atât angajatorii, cât și părinții au identificat o serie de bariere: lipsa infrastructurii, tehnologiei, echipamentului pentru munca la distanță; costuri suplimentare; complexitatea sarcinilor de muncă, probleme de comunicare cu alți angajați; nerecunoașterea eforturilor depuse în activitatea profesională; lipsa implicării în luarea deciziilor; diminuarea perspectivelor de avansare în carieră etc. În acest context, la nivel de întreprinderi/organizații în scopul implementării programelor flexibile de muncă este necesară: reproiectarea muncii, schimbarea culturii organizaționale și integrarea obiectivelor de echilibru între viața profesională și viața familială în obiectivele de bază ale dezvoltării organizației/întreprinderii.

Declinul populației și îmbătrânirea demografică însoțită de reducerea ofertei forței de muncă în deceniile viitoare vor determina necesitatea creșterii participării femeilor pe piața forței de muncă pentru suplینirea cererii pentru forța de muncă. Însă lipsa sau ineficiența politicilor de susținere a reconcilierii vieții profesionale cu cea de familie, precum și a politicilor de încurajare a implicării mai active a bărbaților în treburile casnice și de îngrijire a copiilor vor continua să afecteze comportamentul mamelor pe piața forței de muncă prin întreruperea sau reducerea participării economice (Gagauz, 2021).

Efectele lipsei echilibrului dintre muncă și familie au implicații asupra calității vieții angajaților: creșterea volumului de muncă, apariția stresului, luarea unor decizii forțate și nesatisfăcătoare, șanse reduse de avansare în carieră, neglijarea propriei persoane, înrăutățirea relațiilor familiale. De

asemenea, angajatorii resimt consecințele absenței echilibrului dintre muncă și viața de familie a angajaților: lipsa de la serviciu sau întârzierea la serviciu a angajaților și diminuarea productivității muncii.

Concluzii. Echilibrul dintre viața profesională și viața personală este un element care va deveni fără îndoială o caracteristică indispensabilă a locurilor de muncă. În acest context, se impune o politică diferențiată și eficientă, care să ofere diferitor grupuri exact acele tipuri de asistență care ar fi cele mai utile pentru anumite grupuri speciale.

La nivel de autorități, este necesară încurajarea angajatorilor să implementeze politici de echilibrare a familiei și a muncii (suport material și nematerial; organizarea de campanii de sensibilizare). Un aport important îl are extinderea serviciilor ante-preșcolare și preșcolare de calitate, care să răspundă nevoilor părinților, și reglementarea activității bonelor/dădăcelor. Un accent deosebit urmează să fie pus pe formarea unui mediu sigur, îndeosebi urban, favorabil creșterii și dezvoltării copiilor, sporind disponibilitatea infrastructurilor sociale, construcția locurilor de joacă, accesibilitatea transportului în comun, a zonelor de recreere și agrement pentru părinții cu copii. Un rol important în asigurarea echilibrului dintre muncă și familie îl au angajatorii care urmează să acorde asistență angajaților în organizarea îngrijirii copiilor, să reducă practicile folosirii orelor suplimentare și să creeze oportunități de angajare cu jumătate de normă sau „la distanță”, îndeosebi pentru cei aflați în concediu de îngrijire a copilului.

Referințe

- Anttila, T., Tammelin, M., Oinas, T., Natti, J. (2015) Working-Time Regimes and Work-Life Balance in Europe. *European Sociological Review Advance Access*. <https://doi.org/10.1093/esr/jcv070>.
- Ahmad, A. (2008) Job, Family and Individual Factors as Predictors of Work-Family Conflict. <https://www.researchgate.net/publication/260294449> Job Family and Individual Factors as Predictors of Work-Family Conflict.
- Associations Between Work-Family Balance. (2021) Parenting Stress, and Marital Conflicts During COVID-19 Pandemic in Singapore. <https://osf.io/nz9s8>.
- Gagauz, O. (2021) De ce femeile au venituri mai mici decât bărbații pe tot parcursul vieții? Evaluare în baza conturilor naționale de transfer în Republica Moldova. <https://moldova.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/de-ce-femeile-au-venituri-mai-mici-decat-barbatii-pe-tot-parcursul-vietii.pdf>.
- Greenhaus, J., Beutell, N. (1985) Sources of conflict between work and family roles. *The Academy of Management Review*, Vol. 10. <https://www.researchgate.net/publication/287011938> Sources of conflict between work and family roles Academy of Management Review Vol.
- Lott, Y. (2018) German mothers' labor market re-entry after parental leave: Do parents' flexible working time arrangements help? https://www.femtech.at/sites/default/files/p_fofoe_WP_071_2018.pdf.

- Ocerețnî, A. (2021) Politici familiale sensibile la gen: reglementările naționale prin prisma noilor standarde europene.
- Redmond, J., Valiulis, M., Drew, E. (2006) Literature review of issues related to work-life balance, workplace culture and maternity/childcare issues.
- Чернова, Ж. (2014) Рабочее место: дружественное семье постановка проблемы. *Женщина в российском обществе*, 1.
- Рождественская, Е.Ю. (2019) Академическая женская карьера: балансы и дисбалансы жизни и труда. *Мониторинг общественного мнения: Экономические и социальные перемены*, 3. <https://doi.org/10.14515/monitoring.2019.3.03>.
- Исупова, О. (2015) Материнская карьера: дети и трудовые стратегии. *Социологические исследования*, 10. http://socis.isras.ru/files/File/2015/2015_10/185_194_Isupov.pdf.
- Савинская, О.Б. (2013) Баланс работы и семьи: стратегии совмещения профессиональных и семейных обязанностей работающими матерями в Москве. *Журнал социологии и социальной антропологии*, 2.
- Синица, А.Л. (2012) Труд по уходу за детьми дошкольного возраста: сочетание домашней и общественной форм.